

БАМЛАГ

Вас. ДУБРОВСЬКИЙ

У таборі стояли довгі присадкуваті дерев'яні бараки для житла. Посеред двору був куб для окропу. Видко було людей, що метушилися біля бараків. Після жахливого стеження за нами і обмеження нашої волі у слідчому корпусі ГПУ та в етапі таке життя здавалося нам уже напіввільним: адже можна було залюбки ходити собі по двору аж на півкілометра завдовжки, вільно заходити й виходити з барака, дихати коли захочеться свіжим повітрям, й бачити ясне забайкальське сонце. До того ж ми швидко вияснили, що паркан навкруги мав більше символічний характер, бо в ньому були подекуди проломи, крізь які можна було вночі вийти з табору в сопки.

Дехто, особливо карні злочинці, іноді користалися з цих собачих лезів, але ніхто майже ніколи не втік. Чому? Т йгою втікати було майже неможливо для нетутешнього люду. Тоненьку ж смужку залізниці, що сполучала нас із культурним світом Заходу, пильно охороняли, постійно перевіряючи пасажирів аж до Іркутську, агенти так званого 3 відділу Бамлагу. Сміливці, що наважувалися, маючи ц вільний одяг, сісти в пасажирський поїзд, врешті одні ково потрапляли за ст. Каримською до пазурів агентів 3 відділу. Намітком цього для них була висідка певного часу в ізоляторі, додаткові терміни каторги, переведення на загальні роботи й інші покарання. Тому в масі своїй ув'язнені корилися долі, вважаючи за краще так чи інак відробити свій термін. Але були й такі, особливо серед звиклих до „вільного життя“ шахраїв, що відмовлялися працювати, „іша-

кували“,—таких тримали під конвоем, нікуди не випускали, видавали їм лише баланду та казенну 300-грамову пайку хліба.

Зрештою ці „одкажчики“ потроху від систематичного голодування виснажувалися, зовсім втрачали сили і нерідко, коли починалася люта зима, масами вмирили. Їх так і звали „огоньки“, цебто люди, що їхнє життя вже догоряє. Часто, навіть при щирому бажанні вони вже не могли стати до фізичної праці через свою кволість. А раз не могли виконати встановленої норми земляних чи інших робіт,—мусіли вмирати. Ті ж робітники, що виконували або перевищували норми, одержували до кілограма й більше хліба.

Власне було загальне правило, що всі ув'язнені, зняті з етапу, спочатку мали відряджатися на загальні роботи здебільшого земляні. Але ж будівництво потребувало багатьох інтелігентних працівників (статистиків, обліковців, нормувальників, економістів, секретарів тощо) для організації всіх ділянок життя Бамлагу,—тому здебільшого цього правила суворо не дотримувалися. Ще коли ми під'їздили до Урульги й були вже на терені 2 відділу Бамлагу, по вагонах нашого ешелону пройшов представник УРЧ (обліково-розподільна частина штабу відділу) і з'ясував, чи багато в етапі було кваліфікованої сили. Отже, не встигли ми відпочити після етапу в таборі й двох годин, як знову з'явився представник УРЧ, викликаючи досить письменних людей для „обробки етапу“, цебто для перепису всього етапного люду за певними статистичними формами й розподілу його по ділянках роботи. Тоді за день через Урульгу проходило по кілька етапів, тому з „обробленням“ їх надто поспі-

(Закінчення на 4 стор.)

В роки мого перебування на каторзі Байкало-Амурський табір НКВД являв собою досить велику організацію. Основним завданням її було збудування других шляхів Забайкальської та Амурської залізниць від ст. Каримської аж до Нікольська Усурійського, протягом щось із три з половиною тисячі кілометрів. Крім того, розпочато було будівництво від ст. Тайшет власне Байкало-Амурської залізниці, що мала сполучити Східній Сибір із нижнім Амуром обхідною трасою на північ від Байкалу по зовсім непроїжджаних, а часом і недоторканих людською рукою місцях, по тайговій дичавині. Цього вимагали стратегічні міркування большевицького уряду, який хотів мати сполучення з Зеленим Клином на відстані, безпечній від можливого нападу Японії з Манджоу-Го. До того ж і незчисленні недоторкані скарби басейну правих допливів р. Єнісею та верхньої Лени притягали до себе настирливу увагу цього уряду. Але нове будівництво Байкало-Амурської залізниці, що здійснювалось у надзвичайно тяжких природних умовах, посувалося поволі,—проте дуже швидко було розгорнуто будівництво других шляхів старої залізниці.

Робота провадилася по всій трасі одночасно двома десятками територіально розмежованих відділів. Працювали влітку і взимку 200—250 тисяч ув'язнених. Будівництво деяких важливих споруд (мостів, тоннелів) провадилося безперервно: вночі майданчики робіт освітлювались електрикою. Навіть у люті сибірські морози, при температурі і—30—40 гр. не припиняли бетонних робіт, замішуючи розчин та заиваючи його на риштунок у так званих тепляках, цебто величезних дощаних футлярах, що опалювалися цілу добу залізними трубами. Дерева було всюди досить,—тому й не шкодували витрачати на ці тепляки силу дров. Не бракувало й інших потрібних будівельних матеріалів.

Людська сила, ув'язнені, була організована у невеликі об'єднання—„фаланги“ по 200—500 чоловік у кожній. Так, у 2 відділі Бамлагу, що діяв на терені 350 км. від ст. Тарської до ст. Абкоронди, працювало весь час до 20—25 тисяч ув'язнених, організованих у 40—60 фаланг. Кожна така фаланга мала певну ділянку або об'єкт роботи: чи то будування залізничних будинків, чи спорудження мостів, чи насипання земляного „полотна“ залізниці тощо. Були й фаланги, що працювали в підсобному сільськогосподарстві, або в штабі, цебто відділовій чи районній конторі будівництва.

Фаланга була адміністративною і господарською одиницею, лад якої визначався почасти наказами НКВД, а почасти утворився за потребами життя побутовим способом. Коли ми висіли з поїзду на ст. Урульга і нас, уже без конвою, рушниць і псів, підвели до штабної фаланги 2 відділу Бамлагу, ми побачили на схилі сопки, осторонь села, велику площу піскуватого степу, обгороджену високим парканом з колючим дротом на ньому. По чотирьох кутах цього табору бовваніли вишки, на яких видно було постаті озброєних вартівих. Біля в'їзних воріт була прохідна будка, де нас перевірили і прийняли за списком.

БАМЛАГ

(ЗАКІНЧЕННЯ)

шали: облікова праця тривала без перерви вдень і вночі.

Головним принципом діяльності УРЧ було „не мати жадного ув'язненого без наряду на роботи“. Отже ми працювали тижнів два божевільними темпами, маючи лише годину перерви на обід та годин 3—4 на сон, хто вдень, а щасливіші—вночі. Алеж після смертної туги, пережитої за залізними ґратами, така напружена діяльність, празо виходити за табір у штаб по спеціальній перепустці, трохи поліпшена їжа—все це здавалося вже хоч деяким поверненням до справжнього життя, до трудового людського колективу. Тим часом фахівціз потроху „виряджали“ на роботу за спеціальністю, спершу інженерів та техніків, а потім і всіх інших.

Відмовлятися від запропонованої роботи було неможливо, щоб не потрапити в коло „одкажчиків“. Та й не було рації: в я величезна організація Бамлагу творилася руками ув'язнених, лише дуже нечисленна керівна верхівка була з так званих „вільнонайманих“ співробітників Бамлагу. Навіть ВОХВ, цебто „збройна охорона“, складалася з самих же ув'язнених, тільки, звичайно, не з політичних, а з короткотерміново ув'язнених за службові злочини колишніх міліціонерів, червоноармійців, службовців тощо. Утворювалося таке парадоксальне становище, що самі ув'язнені не тільки облікували себе, керували працею і життям свого колективу, обслуговували й розважали себе, але й самі тримали себе під замком і рушницею. Хитро придумана дявольська система, що її може вигадати лише жидівський мозок!

Нарешті мені наказали бути секретарем виробничо-технічної частини 2 відділу Бамлагу. Тут зосереджувалось технічне керівництво залізничним будівництвом. Великий, двоповерховий дерев'яний будинок штабу височів серед просторої площі Урульги. Життя не припинялося в ньому цілу добу: вночі будинок сявав огнями електрики від власної електровні. Старі чалдонки хрестилися й плювалися, дивлячись на страхотливу для них споруду, називаючи її „вавилонською вежею“. Ми ж зі роботою не помітали зовсім часу.

Віасле у нас був запроваджений десятигодинний робочий день: з 9 до 4 години дня і з 7 до 10 години вечора. Але працювати доводилося стільки, скільки вимагали шалені темпи будівництва: іноді 14-16 і навіть 18 годин. Хоч неділя вважалася вихідним днем, проте фактично вихідним було лише 1 число кожного місяця, коли підбивалися підсумки виконання плану попереднього місяця. Та часто в цей день заповнювався якоюсь іншою „громадською“ роботою.

Залежно від наполегливості в роботі та від поведінки ув'язнених адміністрація встановлювала „зарахування“ робочих днів, цебто те, як рахувати відпрацьовані дні: чи робочий день за день карного терміну (найгірший варіант) чи за 1½, чи за 2 дні. Останній варіант, коли карний термін скорочувався за ударну працю наполовину, був оптимальним у Бамлагу.

Така хитра система примушувала багатьох, засуджених на 8—10 років, дійсно працювати надударними темпами, в надії відбутися своє покарання хоч на рік-два раніше. Алеж надсильна робота так виснажувала цих людей, що вони передчасно старіли, і багато ще молодих віком виходили з таборів сивими дідами з розслабленими м'язами та вкрай зруйнованою психікою.

Траплялося й таке, що, пропрацювавши чесно й віддано 7—8 років і сподіваючись уже з дня на день волі, ув'язнений несподівано довідувався, що йому за якунебудь дійсну чи вигадану провину скасовано всі тяжко зароблені ним „зарахування“ і що йому доведеться ще досиджувати решту свого повного карного терміну. Боляче було дивитися на людину, яку спіткало таке нещастя й переї нею замкнулася вимріяна днями й ночами гіркого арештантського життя брама на волю. Найгірше ж було тим, у кого в справі та на обліковій картці стояли зловісні літери „с. у.“ („спеціальні указівки“). Їх використовували лише на загальних роботах, при чім найтяжчих, земляних тощо. Вони не мали жадних „зарахувань“. Інтелегентна людина, потрапивши в цю категорію, як казали „долею вбитих“, тим самим була засуджена на повільне вмирання у жахливих умовах. Вона вже нічим не могла собі допомогти: ні сумлінною працею, ні заявами про помилування чи перегляд справи.

Найкраще в Бамлагу почували себе карні злочинці, особливо засуджені по службових кримінальних вчинках: розтратники, хабарники, перевищувачі влади та ін. Їх адміні трація вважала політично безсумнізним елементом, людьми „соціально близькими советській владі“ і по можливості висувала на командні посади.

Особливо пильно добирали так званих „вихователів“ для фаланг. У фаланзі вихователь був першою людиною після начальника. Власне все його „виховання“ полягало в тому, щоб ідеологічно примушувати ув'язнених працювати, пригніт якнайкраще. Біда була тому вихователєві, що в його фаланзі було багато „одкажчиків“ від роботи. Він мусив за всяку ціну умовити їх працювати, бо його самого могли покарати переведенням на загальні роботи.